

ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

ЯРМИШ Назар Олександрович - аспірант кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ

В статті проаналізовані принципи наукового забезпечення діяльності по охороні та захисті общественної безпеки та управлінські принципи забезпечення общественної безпеки. Отримано, що в залежності від внутрішньосистемної кон'юнктури, а також зовнішньоекономічних системних умов забезпечення общественної безпеки його принципи можуть доповнюватися окремими керівними новими ідеями отраслевого або рівневого значення, а існуючі - при необхідності конкретизуватися, диференціюватися.

Ключові слова: громадська безпека, принципи, протидія злочинності, об'єктивність, гуманізм, демократизм.

Ефективність боротьби зі злочинністю у сфері громадської безпеки залежить від ступеня об'єднання зусиль існуючих правоохоронних органів на усіх рівнях, інтенсивності взаємодії учених і практиків різних галузей науки у справі формування узгодженого інтегрованого цілісного наукового продукту. Негативні процеси і тенденції, які відбуваються в Україні, вимагають постійного наукового відстеження, глибокого і детального дослідження криміногенної обстановки, внесення відповідних корективів у стратегію і тактику протидії злочинності у сфері громадської безпеки.

Загалом проблеми кримінологічного забезпечення громадської безпеки та громадського порядку були предметом наукових досліджень О. М. Бандурки, В. С. Ба-

тиргареєвої, В. В. Голіни, І. М. Даньшина, О. М. Джужі, В. П. Ємельянова, А. П. Закалюка, О. М. Литвинова, Г. Й. Шнайдера та інших вчених. Політико-кримінологічні проблеми протидії злочинності, які в тому числі пов'язані із забезпеченням громадської безпеки та громадського порядку, в тій чи іншій мірі висвітлювались також і у працях В. М. Бурлакова, М. Г. Вербенського, Я. І. Гілінського, О. І. Гурова, В. О. Глушкова, І. М. Даньшина, А. І. Долгової, П. А. Кабанова, І. І. Карпеця, О. Г. Колба, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, О. М. Литвака, В. В. Лунєєва, В. А. Мисливого, А. А. Музики, С. С. Овчинського, Ю. В. Орлова, А. Л. Сморгунової, В. А. Тимошенка, В. П. Тихого, В. М. Трубникова, А. М. Черниш, В. І. Шакуна, Д. А. Шестакова, П. Л. Фріса, О. Н. Ярмиша та деяких інших вчених.

У запропонованій статті розглянуто одне з актуальних питань протидії злочинності у сфері громадської безпеки, а саме принципи забезпечення громадської безпеки.

Термін «принцип» походить від латинського слова «principium», яке означає начало, основа. Під ним розуміють те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки [1, с. 547]. За В. І. Далем, слово «принцип» означає наукове чи моральне начало, основу, правило, від якого не відступають [2, с. 431]. У науці цей термін зазвичай використовується у розумінні основоположного, наскрізного правила, еталону сприйняття,

оцінки, діяльності. Як зазначає академік О. М. Бандурка, принципи – це вихідні, основні правила, керівні настанови, норми діяльності для впровадження системи, управління загальними процесами [3, с. 32].

Погоджуючись з наведеним розумінням сутності принципів, корисним буде навести міркування О. М. Бандурки та О. М. Литвинова, які слушно звертають увагу на механістичний зріз уявлення про принцип як про основу будови, дії будь-якого механізму. Таке його осмислення – зазначають вчені – наділяє нас усвідомленням того, що здійснюючи кримінологічну діяльність, необхідно знати її внутрішні, іманентні якості, взаємозв'язок елементів і інші властиві їй особливості, які мають значення для правильного розуміння її суті. В даному зв'язку слід визнати доцільним при дослідженні будь-якої діяльності з протидії злочинності (в тому числі й забезпечення громадської безпеки в цілому та кримінологічними засобами, зокрема – Н. Я.), визнати методологічно вірне твердження про наявність відповідного механізму реалізації цілей і задач системи, а також про ступінь впливу на функціонування механізму принципів. При цьому, поняття керівного положення, установки в системі діяльності дає підставу вважати, що для суб'єктів, пов'язаних з реалізацією, чію діяльність вони регламентують, принципи є наказом до дії [4, с. 91]. Дійсно, принципи діяльності за такого бачення виступають керівними началами, тобто скеровують суб'єктів за певною матрицею, алгоритмом, блоки яких змістовно можуть бути найбільш різноманітними, виражати спрямованість на виконання неоднорідних завдань.

Разом з тим, ведучи мову про принципи забезпечення громадської безпеки, слід зауважити, що глибина і обсяг тих проблем, вирішення яких передбачено відповідними цілями цієї діяльності не дозволяють говорити виключно про управлінський її аспект. Надважливим, первинним по відношенню до останнього є саме науковий аспект. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне виділити дві наступні групи принципів забезпечення громадської безпеки.

І. Принципи наукового забезпечення діяльності щодо охорони й захисту громадської безпеки:

1. Принцип єдності теорії і практики, що передбачає два моменти: а) зорієнтованість наукових досліджень на потреби діяльності практичних підрозділів правоохоронних органів й інших суб'єктів забезпечення громадської безпеки; б) впровадження результатів наукових досліджень (в тому числі й ініціативних) у практику забезпечення громадської безпеки в цілому та протидії злочинності у сфері громадської безпеки, зокрема. Останній аспект реалізації вказаного принципу в нашій державі набув особливої гостроти. Спостерігається колосальний розрив між доробками та їх практикою, яка здебільшого не враховує рекомендації наукового співтовариства. Причин цьому багато: управлінські атавізми, надвисокий рівень корупції, злочинна комерціалізація цілих напрямів публічного адміністрування, невідповідність результатів досліджень можливостям їх впровадження у конкретних соціально-економічних, політичних умовах тощо. Однак, зрозумілим є те, що ці проблеми були і залишаються одними з найбільш суттєвих блоків на шляху до інтеграції науки і практики, їх синхронного функціонування;

2. Принцип об'єктивності є необхідною умовою репрезентативності, обґрунтованості результатів наукового пошуку. Вчений зобов'язаний бути неупереджений на всіх етапах дослідження: від висунення гіпотез, формування його емпіричної основи, вибірки й до інтерпретації отриманої інформації, напрямів, рівнів та характеру її реалізації. Виняткової важливості даний принцип набуває в умовах інформаційних війн, коли є ризики підпорядкування «науки» політичним чи іншим вузько-корпоративним інтересам або ж неправильного тлумачення отриманої інформації, сприйняття як істини дезінформації тощо.

Строкате загрозами громадській безпеці сьогодення висуває найбільш жорсткі вимоги до емпіричної основи дослідження, його інформаційно-аналітичного супроводження, забезпечення, що має виключати будь-які суб'єктивізми чи недбалість в оперуванні інформацією, а надто коли йдеться про впровадження хибних результатів дослідження у практику діяльності органів

державної влади. Це створює додаткові фактори небезпеки, в тому числі й для національної, громадської безпеки, інших охоронюваних законом суспільних відносин.

3. Принцип всебічності наукового забезпечення є доповненням попереднього та відображає вимоги вже не стільки до змісту, скільки до обсягу науково обґрунтованої інформації. Останній зумовлює зрештою й формат організації діяльності спеціалізованих суб'єктів забезпечення громадської безпеки, включаючи правоохоронні органи. Від нього, зокрема, залежить, чи буде система забезпечення громадської безпеки відтворювати наздоганяючу або випереджаючу стратегію, чи охоплюватиме своїм впливом максимальну кількість факторів ризику та, врешті-решт, чи формуватиме основи для втілення у життя сервісної функції апарату держави та реалізації декларативних положень про її соціальний характер.

4. Принцип єдності історичного і логічного. Зазвичай при метафізичному підході історичне і логічне розрізняють та протиставляють або як процесуальне і структурне у відомій опозиції історичний процес – логічна структура, або як горизонтальне і вертикальне у поширеній опозиції історичний час – логічне впливання, де в рамках історичного часу хронологічна послідовність представлена горизонтальною лінією, а в рамках логічного впливання структура міркування – вертикальною лінією [5, с. 109].

М. А. Булатов, інтерпретуючи конкретніше принцип єдності історичного та логічного, зауважував, що «відповідно до цього принципу Гегель кожне або майже кожне поняття у своїй логіці пояснює історичним матеріалом: буття – вченням олеатів, ніщо – буддистів, становлення – Геракліта, субстанцію – Спінози і т. д. Він робить це в Додатках і Доповненнях до параграфів» [6, с. 139]. Саме ж формулювання принципу єдності історичного і логічного Г. В. Ф. Гегель подав так: «Я стверджую, що послідовність систем філософії в історії та ж сама, що і послідовність у виведенні логічних визначень ідеї. Я стверджую, що як ми звільнимо головні поняття, які виступали в історії філософських систем, від усього того, що відноситься до їхньої зовнішньої форми, до їхнього застосу-

вання до часткових випадків і т. п., якщо ми візьмемо їх у чистому вигляді, то ми отримаємо різні ступені визначення самої ідеї в її логічному понятті. Якщо, навпаки, ми візьмемо логічний поступальний рух сам по собі, ми знайдемо в ньому поступальний рух історичних явищ в їх головних моментах; потрібно тільки, звичайно, вміти розпізнавати ці чисті поняття у змісті історичної форми» [7, с. 92–93].

Таким чином, у науковому пізнанні порушується пласт феноменологічних проблем дискурсивних підстав й умов для описання та інтерпретації інформації про предмети, явища й процеси. Їх вдале вирішення прямо залежить від використання дослідником принципу єдності історичного і логічного. У екстраполяції на площину проблем забезпечення громадської безпеки цей принцип визначає засадничі умови для визначення характеру, джерел загроз громадській безпеці, їх ідентифікації з певним видом, класом, визначення діалектичної природи та адекватних заходів реагування. Останнє ж прямо залежить від з'ясування нормального стану загроз громадській безпеці для конкретного хронотопу, при якому зазначений принцип є основним дороговказом.

5. Принцип детермінізму й діалектичного розвитку відіграє виключно методологічну роль в дослідженні генези загроз громадській безпеці в цілому та криміногенних факторів, що детермінують злочинність у сфері громадської безпеки, зокрема. В попередньому розділі ми вже зупинилися на аналізі окремих положень та евристичних потенцій філософії діалектичного детермінізму, який є гносеологічною підставою виділення та застосування вказаного принципу. А тому, не вдаючись до його ґрунтового описання, лише зауважимо на тому, що він упорядковує дослідницьку діяльність загалом, наукове знання через візуалізацію зв'язків між його предметними й структурними елементами, робить їх доступними до інтерпретації й застосування в практиці правоохоронної та іншої забезпечувальної громадську безпеку діяльності. Застосування цього принципу розкривається через такі генетично споріднені засадничі положення як принцип системності й історизму.

Їх суть – загальновідома, що звільняє нас від необхідності у наведенні додаткових пояснень в цій роботі.

6. Принцип реальності та економічності полягає у прив'язці наукового дослідження проблем забезпечення громадської безпеки та вироблення відповідних рекомендації до соціального контексту реалізації останніх. Можливості наукового споглядання далеко не завжди супроводжуються цілковитою відповідністю його результатів можливостям (фінансовим, кадровим, політичним, інфраструктурним та іншим) їх адресатів. Тому коефіцієнт корисної дії, реальна цінність тих рекомендацій, що апріорі з об'єктивних причин не можуть бути втілені у життя, «прагне до нуля». Тож наукове супроводження забезпечення громадської безпеки «на виході» має бути максимально приземленим, адаптованим до можливостей його інтеграції з практикою.

II. Управлінські принципи забезпечення громадської безпеки:

I. Законність – базовий принцип всіх аспектів руху соціальної матерії та, водночас, умова збереження її живучості, розкриття її конструктивного потенціалу. При цьому актуальною для нашої держави, з урахуванням широкого й подекуди трагічного історичного досвіду взаємодії держави та суспільства, зостається проблема взаємної їх відповідальності та взаємних обмежень. Як слушно з цього приводу зазначає Л. С. Шевченко, за умов, коли Конституція набуває нечітких, аморфних, неконкретних форм, зокрема відносно правового обмеження втручання держави в громадське і приватне життя, відбувається нівелювання системи відповідальності влади, механізму реалізації законодавчих актів, надання правових гарантій приватній власності, запобігання монополізації будь-яких груп впливу чи політичних партій. У результаті політико-правова модель української державності досі перебуває в царині радянського розуміння конституціоналізму. Тому нагальним завданням, на думку вчених, повинно бути реальне відмежування сучасного національного правового надбання від пострадянської державності. Це буде першим кроком до втілення новітнього політико-правового бачення держави, у

якій не тільки формально присутні конституція, закони, підзаконні акти і задекларовано розділ влади на судову, законодавчу і виконавчу [8, с. 146]. Елімінація конституційних приписів через прийняття ординарних законів, вибіркове їх застосування веде до ерозії базових засад легітимності державної влади і розмиванню всієї системи права. Сам по собі цей факт становить суттєву внутрішньосистемну загрозу громадській безпеці, підриває фундамент функціональної спроможності держави щодо реалізації своїх зобов'язань перед громадянами, в тому числі і їх безпеки від криміногенних та інших загроз. Тому якнайшвидше відновлення, укріплення та підтримання законності в Україні – базовий критерій для розгортання всього багатоманіття заходів по всьому фронту забезпечення громадської безпеки.

2. Гуманізм у діяльності щодо забезпечення громадської безпеки зводить людину до рангу головного орієнтиру та критерію ефективності. В цілому ж зауважимо, що концепція людської безпеки є однією з основних у ХХІ сторіччі. ООН визначила такі її основні характеристики, з якими доцільно, на нашу думку, погодитись та включити їх до змісту принципу гуманізму у зрізі забезпечення громадської безпеки:

1) сконцентрованість на людині. Людська безпека формується навколо того, наскільки вільно люди роблять свій вибір, який доступ вони мають до ринків і соціальних можливостей, чи живуть вони у злагоді або конфлікті;

2) універсальність. Як заможні, так і бідні країни зазнають загроз у різних сферах суспільного життя. Інтенсивність їх проявів може змінюватися від країни до країни, але ці загрози є реальними і такими, що потребують свого подолання;

3) взаємозалежність компонентів людської безпеки. Голод, захворювання, забруднення довкілля, торгівля наркотиками, тероризм, екстремізм або соціальна дезінтеграція більше не є ізольованими подіями, що відбуваються у межах національних кордонів. Вони стали глобальними проблемами. Коли безпека людей перебуває під загрозою у всьому світі, усі нації звертаються до цієї проблеми;

4) особлива роль раннього попередження загроз і неефективність більш пізнього втручання у розв'язання проблем людської безпеки взагалі й громадської безпеки, зокрема [9, р. 184;8, с. 148].

Таким чином, принцип гуманізму в діяльності щодо забезпечення громадської безпеки має підпорядковувати своїм антропоцентричним імперативам весь комплекс засобів і процесів публічного адміністрування у вказаній сфері.

3. Демократизм передбачає широку участь громадськості в управлінні забезпеченням громадської безпеки. Це є обов'язковою умовою формування конструктивного діалогу між владою та початковими елементами громадянського суспільства, трансформації вектору державного управління з паразитарно-утилітарного на сервісно-гуманітарний. Реалізація цього принципу передбачає постійну взаємодію між громадськими організаціями, політичними партіями та органами державної влади, місцевого самоврядування, відповідальними за забезпечення громадської безпеки, в тому числі й від криміногенних загроз. Ще має відбутись та поглибитись реальна інтеграція між соціумом та політикумом; має бути збудований семіотичний міст між джерелом влади та її виразником. У такому розумінні принцип демократизму виступає інструментом діагностики, сингалізації та синхронізації функціонування різних соціальних підсистем й інститутів задля забезпечення належного стану громадської безпеки.

4. Випереджаюча спрямованість забезпечення громадської безпеки є принципом її організації, який визначає пріоритет охорони громадського спокою над його захистом, що впливає з відомого постулату ранньої превенції Ч. Беккарія. В ньому ж знаходить свій концентрований вираз і принцип гуманізму. Змістовне їх поєднання доповнює картину соціальної зорієнтованості державного управління взагалі та у сфері забезпечення громадської безпеки, зокрема.

5. Плановість забезпечення громадської безпеки полягає у плануванні організації та здійснення управління відповідною діяльністю, програмуванні безпосередніх заходів забезпечення. Останнє може виражатися у

розробці та реалізації державних програм з питань захисту населення від надзвичайних ситуацій та забезпечення громадської безпеки в інших штатних й позаштатних умовах, в тому числі й при ускладненні криміногенної обстановки. Цей принцип ґрунтується на прогностичності управлінської діяльності, яка, у свою чергу, визначається принципом науковості, що розкривається через принципи наукового забезпечення діяльності щодо охорони й захисту громадської безпеки, описані вище.

6. Координація та взаємодія, так само як і плановість, є загальними принципами управлінської практики. А тому їх ґрунтований опис у цій роботі позбавлений сенсу. В той же час, варто зауважити, що сучасна еволюція поняття безпеки серед іншого полягає у посиленні акценту на міжнародному співробітництві на відміну від більш традиційної опори на суперництво та конфлікти. Вже визнано, що основні фактори, які загрожують міжнародній, державній та особистій безпеці, за своїм походженням є транснаціональними і не можуть бути ефективно ліквідовані за допомогою односторонніх дій [10]. Дійсно, в сучасних умовах забезпечення громадської безпеки, поряд з беззаперечними внутрішніми факторами й пріоритетами, набуває все більш чітких контурів міжнародної проблеми, що вимагає від національних структур здійснення вчасної та широкоформатної інтеграції на регіональному, міждержавному, глобальному рівнях.

7. Адекватність реагування на загрози, як принцип забезпечення громадської безпеки, виражає синтетичні властивості всіх підсистем соціального управління, що так чи інакше залучені до функції убезпечення суспільства від ризиків порушення громадському спокою. Згідно з цим принципом діяльність щодо забезпечення громадської безпеки має відбуватися на засадах комплексності (враховувати зв'язки між змінними факторами на кілька вузлів й рівнів наперед), збалансованості (забезпечувати баланс сил, засобів, інтенсивності їх застосування та наявних загроз), своєчасності (не бути запізнілою та необґрунтовано передчасною), поступовості (кожна наступна фаза, етап реалізації заходів забезпечення має ґрунтуватися

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано принципи наукового забезпечення діяльності щодо охорони й захисту громадської безпеки та управлінські принципи забезпечення громадської безпеки. Наголошено на тому, що в залежності від внутрішньосистемної кон'юнктури, а також зовнішньосистемних умов забезпечення громадської безпеки його принципи можуть доповнюватися окремими керівними новими ідеями галузевого чи рівневого значення, а існуючі – за потреби конкретизуватися, диференціюватися.

на попередньому, з необхідністю впливати з нього, якщо він не є абсолютно інноваційним).

8. Контроль і відповідальність – принципи управління, що спрямовані на сприяння належній ефективності реалізації заходів охорони чи захисту громадської безпеки та полягає у спостереженні, вчасному корегуванні небезпеко-превентивної діяльності, в тому числі й інструментами юридичної відповідальності. У комплексі з іншими принципами контролю та відповідальності дозволяє укріпити адаптивність системи забезпечення громадської безпеки по відношенню як до внутрішніх, так і до зовнішніх дестабілізаційних факторів, підтримувати виконавську дисципліну й законність у діяльності відповідних суб'єктів.

Висновок. Наведені вище принципи, звісно, не вичерпують усіх можливих основоположних засад забезпечення громадської безпеки, що зумовлено динамізмом змісту останньої. В залежності від внутрішньосистемної кон'юнктури, а також зовнішньосистемних умов забезпечення громадської безпеки його принципи можуть доповнюватися окремими керівними новими ідеями галузевого чи рівневого значення, а існуючі – за потреби конкретизуватися, диференціюватися.

Література

1. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничук. – К. : Наукова думка, 1979. – 781 с.

SUMMARY

The article analyzes the scientific principles to ensure the protection and the protection of public safety and management principles to ensure public safety. It is noted that depending on the situation of internally-system, as well as foreign economic system conditions to ensure public safety of its principles can be supplemented by individual guidance of new ideas or sectoral level-values, and existing - with needs to be specified to differentiate.

2. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4-х т. – Т. 3. / В. И. Даль. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1955. – 555 с.

3. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України / О. М. Бандурка. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1998. – 480 с.

4. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 308 с.

5. Гнатюк Я. С. Світовий дух і концептуальний персонаж : два суб'єкти історії філософії як філософської логіки / Я. С. Гнатюк // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. – 2012. – № 3(19). – С. 109–117.

6. Булатов М. А. Немецкая классическая философия / М. А. Булатов. – К. : СтилоС, 2006. – 544 с.

7. Гегель Г. В. Ф. Лекции по истории философии : В 3-х к. – Кн. 1. / Г. В. Ф. Гегель. – СПб. : Наука, 1994. – 350 с.

8. Безпека людського розвитку в правовій, соціальній державі : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х. : НУ «Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого», 2013. – 850 с.

9. Human Development Report, 1994 : United Nations Development Program. – N.Y. : Oxford University Press, 1994. – 240 p.

10. Басов А. В. Забезпечення громадської безпеки : поняття та зміст / А. В. Басов // Адміністративне право і процес. – 2012. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhivnomeriv/2-2-2012/item/52-zabezpechennya-hromadskoyi-bezpeky-ponyattya-ta-zmist-basov-a-v>.